

ARTICLES CENTRALS

Vestides per (no) matar

Lejla Somun

Investigadora i consultora en matèria de gènere

La primera imatge que em ve al cap quan penso en les dones que van viure sota constants bombardejos a Sarajevo durant el setge de 1992-95 és com de ben vestides i majestuoses anaven. Era la primera vegada que parlava amb amics sobre el fet que ser feministes també ens pot permetre utilitzar els estereotips que fan de les dones models de portada de revista. En aquest cas, anar vestides per matar significava exactament el contrari de ser violentes: com civils, assetjades, sense aigua, ni electricitat ni menjar, l'única "arma" de la que disposaven aquestes dones era tenir el millor aspecte possible. L'única arma era no ser combatives. La fotografia de Meliha Varesanović feta per Tom Stoddart el 1993, en el moment àlgid del setge i dels bombardejos, i que il·lustra aquest article, n'és el millor exemple. Sembla que acabi de sortir d'una passarel·la, meravellosa, elegant i orgullosa. Meliha es va convertir en icona, en els mitjans de comunicació internacionals, de l'esperit i de l'estil de les dones de Sarajevo que desafiaven a la guerra. I ella recorda: "A més del desafiament reflectit en aquella fotografia, si s'observa més profundament pot veure's tristesa, perquè aquell any va morir la meva mare. Va ser una pèrdua tràgica, em va produir una pena i un abatiment enormes. Vaig estar a punt de perdre l'esperança, però vaig recordar que la meva mare deia que a la vida sempre hem de caminar amb el cap ben alt, seguir endavant i amb dignitat".¹ Tenir una aparença respectable era important per a moltes dones. La directora de l'associació cultural i artística CRVENA, Danijela Dugandzic, recorda que quan ella, la seva difunta mare i la seva germana van deixar l'assetjada Sarajevo, pràcticament no tenien diners. La seva mare les va portar a la perruqueria; es van fer els talls més moderns i després els van lluir tot menjant una pizza en un famós restaurant d'una capital europea, on van pagar amb les últimes monedes que tenien.

Abans de sortir als carrers de Sarajevo, les dones sempre es canviaven la roba interior i els vestits, perquè els constants bombardejos implicaven una alta probabilitat de caure ferida o morta. “Estar neta i pulcra per si de cas acabàvem en el servei d’urgències d’un hospital”. Cuidar aquest aspecte, d’estar presentable, és gairebé impensable en totes les altres situacions quan una dona està a punt de sortir de casa.

**“ Les dones que viuen en ciutats bombardejades
acaben sent heroïnes de la pau, mentre que els
homes són valorats per les batalles que guanyen
”**

Malgrat que la majoria de dones no combaten a primera línia, moltes moren com a víctimes de bombardejos en els conflictes, en els quals el nombre de civils morts va en augment des de la Segona Guerra Mundial. El setge i el bombardeig de Sarajevo també va començar amb la mort de dues dones, Suada Dilberovic i Olga Sucic, que participaven en les manifestacions en favor de la pau i en contra de la guerra, l’abril de 1992. Van ser assassinades en un pont que avui porta el seu nom. Les dones que viuen en ciutats bombardejades acaben sent heroïnes de la pau, mentre que els homes són valorats per les batalles que guanyen.

Se sent parlar de moltes dones que viuen en ciutats bombardejades únicament en relació amb el seu paper tradicional com mares, dones atractives i ben vestides. El grup U2 va fer una connexió per vídeo en directe amb l’assetjada Sarajevo durant un dels seus concerts i va mostrar un concurs de Miss Sarajevo, en el qual les participants portaven el rètol “No deixeu que ens matin”. Eren imatges i missatges importants, i també hi havia totes aquelles dones que exercien de metgesses, infermeres, intèrprets i polítiques, intentant treballar en condicions impossibles sota els bombardejos. Dones que mai van arribar a sortir a les notícies i que mai es van convertir en la icona d’una dona desafiant els bombardejos en una ciutat assetjada.

La vida quotidiana i la cura d'una família sota el bombardeig constant fan que les dones de l'assetjada Sarajevo siguin mereixedores d'un diploma d'administració d'empreses i també d'un de magues. Cuinar sense electricitat i amb escassos recursos alternatius per a l'escalfament era una dificultat. Trobar aliments i, després, poder pagar-los, significava, moltes vegades, fer dinars a partir del no-res. A més, preparar dinar significava utilitzar aigua, que sovint havien de portar en recipients, arrossegats en carros improvisats, perquè el subministrament estava tallat. Calia portar aigua per cuinar, però també per banyar-se i per rentar la roba. Tinc una amiga que a dia d'avui encara no és capaç de suportar el so de l'aigua quan surt d'una aixeta oberta si ningú l'està fent servir. Una altra amiga, Kika Babic-Svetlin, una arquitecta que actualment treballa per a l'Agència per a la Igualtat de Gènere de Bòsnia i Hercegovina, va donar a llum el seu fill Leon durant la guerra i recorda com era de complicat criar un nadó sense disposar dels productes per a nadons "habituals". Els bolquers de cotó s'havien de rentar mà, per la qual cosa baixava al riu Miljacka, a prop de Dariva, "vigilant tota l'estona si començava un altre bombardeig o si estava en el punt de mira d'algun franc tirador".

Avui Sahida té el mateix aspecte que Meliha, de la que parlàvem al principi. Alta i orgullosa, porta un penjoll de perles i un abric de color rosa i ningú podria imaginar que fa vint anys caminava pels carrerons enfangats de Sarajevo intentant protegir-se dels bombardejos.

En tots els conflictes d'arreu del món, les dones substitueixen els homes que han deixat els seus llocs de treball per convertir-se en soldats. Algunes d'elles han d'acceptar ocupacions totalment noves, mentre que d'altres han de familiaritzar-se amb habilitats per a les quals no estan preparades. Sahida Kotur, operària de la fàbrica militar PRETIS abans de la guerra, va posar en marxa un nou negoci durant la guerra, l'únic suport de la família. Va aprendre a teixir i es va dedicar a recollir jerseis vells al barri, desfer-los i teixir-ne de nous. Els transportava en grans bosses que portava a l'esquena d'una punta a l'altra de Sarajevo, sota els bombardejos, i els intercanviava per cigarrets amb membres de l'exèrcit. A la vegada, intercanviava els cigarrets per menjari per aconseguir altres jerseis vells. Els bombardejos la van convertir en una refugiada dins de la seva ciutat. Sahida va fugir de casa seva sense tenir res per posar-se. Li van donar unes sabates massa petites que li van deformar els peus i els dits, i avui en dia

insisteix a portar sempre sabatilles o sabates per amagar-se'ls.

“ Els bombardejos s’acaben, es firmen tractats de pau, però la guerra queda per sempre en forma de bombardejos en el nostre interior ”

Moltes metgesses treballaven sense electricitat ni aigua, sense l'equipament mèdic adequat ni medicaments. Jasmina Gutic, una experta ginecòloga i catedràtica, recorda que havien de treure els nadons del soterrani de l'hospital després dels parts per poder veure si estaven bé. Els parts es feien amb llums d'oli i tots els nounats sortien amb els nassets negres de l'oli cremat. La també catedràtica i metgessa Vanesa Beslagic, radiòloga, havia de fer diagnòstics amb equipament que no es podia reparar i, de vegades, ni tan sols engegar. La desapareguda professora universitària de fisioteràpia, la doctora Nada Zjuzin, va explicar que, sovint, ella i d'altres companyes es quedaven a l'hospital diversos dies perquè era massa perillós anar a casa a causa dels bombardejos. I una altra metgessa, Amela Kuskunovic, avui radiòloga i política, fa una ganyota amb els ulls quan li pregunto com va viure el fet de ser una jove doctora durant la guerra. Treballava en un servei d'urgències on portaven tots els ferits. Vaig estar allà una vegada i hi havia tanta sang que vaig pensar que mai no aconseguirien netejar-la.

Com a feminista, m'avergonyeix dir que no vaig estar al costat d'aquestes dones intel·ligents, valentes i boniques de Sarajevo. Havia patit bombardejos en dues ocasions i no vaig saber com afrontar-los quan van tenir lloc a la meua ciutat, sinó fugint al cap de mig any. Era una noia jove, l'any 1980, que es despertava amb el so de les bombes i veient avions volant baix, mentre el meu pare tractava de convèncer-me que eren ocells volant pel cel de Bagdad. Dies més tard, vaig poder observar el foc antiaeri des del terrat de casa i vaig fer prometre al meu pare que tindria uns focs artificials iguals el dia del meu casament. El 1989 tenia la meua primera feina quan els míssils iraquians van atacar Teheran i vaig haver de fugir a les muntanyes veïnes. A Sarajevo vaig acabar tenint atacs de pànic durant els bombardejos, m'asfixiava la meua pròpia por.

No vaig tenir focs artificials en el meu casament i, a dia d'avui, encara em costa estar-hi a prop. Els meus companys d'estudi a Anglaterra recorden una anècdota que va tenir lloc durant els focs artificials de "Guy Fawkes". Havia arribat a Anglaterra fugint dels bombardejos de Sarajevo i era el meu primer mes. Era a la meua habitació d'estudiant quan vaig sentir un soroll de bombes. I després, el foc antiaeri. Estava tan alterada pel fet que la guerra hagués començat també a Anglaterra que vaig començar a fer les maletes per tornar a Sarajevo. Vaig pensar: "Si hem d'estar en guerra, val més ser a casa". Ja era a les escales, amb la maleta, quan els altres estudiants em van veure i em van explicar que no era cap guerra sinó simples focs artificials.

1. Klix.ba, entrevista a [Melih Varesanovic](#), consultada el 27-12-2015.

Photography: © Milomir Kovacëvic´Strasñi

© Generalitat de Catalunya